

498

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1930. AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA 23. SZ.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET PROBLÉMÁI

AZ ELNÖKSÉG MEGBIZÁSÁBÓL
ÖSSZEÁLLITOTTA:

DR. KÁNTOR LAJOS

LUGOS
HUSVÉTH ÉS HOFFER KÖNYVNYOMDÁJA
1930.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1930.   AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA   23. SZ.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET PROBLÉMÁI

AZ ELNÖKSÉG MEGBIZÁSÁBÓL
ÖSSZEÁLLITOTTA:

DR. KÁNTOR LAJOS

LUGOS
HUSVÉTH ÉS HOFFER KÖNYVNYOMDÁJA
1930.

ELŐSZÓ.

Erdély legrégebb magyar társadalmi és kulturális egyesülete, a százados tervezgetés, propaganda és küzdelem után 1859-ben megalapított Erdélyi Muzeum-Egyesület, mely Erdély kulturájának emelésében számottevő tényező volt, a nagy világegés után sulyos helyzetbe került. 1919-ben a román kormány karhatalommal birtokába vette az Egyesület tárait, melyeket az Egyesület a magyar kormánnyal kötött bérszerződés alapján a kolozsvári „Ferencz József Tudományegyetem” használatára engedett át. Az Egyesület vezetősége állandóan hajlandónak nyilatkozott és kész ma is a tárakat a kolozsvári román egyetemnek is használatára bocsátani. Állandóan kérte és kéri azonban, hogy a tárak használatát szerződéses viszonytal rendezzék. De a kérdés rendezése tizenegy év óta egy lépéssel sem haladt előre, sőt mintha miellékvágányra siklott volna. A román kormányok azt vitatják, hogy a magyar kormánnyal kötött szerződés, annak kitételei ellenére, mint jogutóddal a román kormánnyal szemben is fennáll, ellenben nem teljesítették mind- eddig a szerződés feltételeit.

A kérdés megoldására tárgyalások többször folytak, azonban eddig nem vezettek eredményre. Nem is vezethettek, mert oly szempontok jöttek előtérbe, melyek eleve kizárják a mindkét félt kielégítő jogszerinti megoldást. Vita tárgyává tétetett ugyanis román részről az Egyesület magyar jellege és tárait illető tulajdonjoga. A napilapok és a nem eléggé tájékozott tanulmányok hatása alatt politika került a kérdésbe s csakhamar megjelent az irredentizmus vádja is. A román közvélemény ilyen beállításban ismerte meg a kérdést s a maga szempontjából kedvezőtlennek ítélte megoldás elé odakiáltotta vetoját. Azt is természetesnek kell vennünk, hogy ilyen atmoszférában eddig nem akadt kormány, mely a megoldással járó felelősséget magára merte volna vállalni. Sőt maga is hatása alá került a köz-

---

véleménynek s az Egyesület működése elé gátat igyekezett állítani. Ezt tette, midőn két ízben is megtagadta a megválasztott elnökség királyi jóváhagyás elé terjesztését.

Az Egyesület vezetősége felismerve a békés megoldást gátló és tájékozatlanságból származó prejudikálást, elhatározta, hogy az egész kérdés anyagát vázlatban, de dokumentumokkal igazolhatólag a nyilvánosság ítélőszéke elé terjeszti. Reméli, hogy a tények elfogulatlan megismerése haszonnal fog járni: megtaláljuk a mindkét felet kielégítő jogszerinti megoldást.

I. Alapítás.

Előzmények.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület hosszú és tervszerű küzdelmes munka eredménye. Már a XVIII-ik században felvetődik az eszme, hogy magyar tudós társaságot alapítsanak. 1760-ban Bod Péter veti fel az akadémia eszméjét.¹ 1785-ben gróf Batthyány Ignác róm. kath. erdélyi püspök készít tervet egy tudós társaság felállítására. 1791-ben az országgyűlésen Zágonyi Aranka György agitációjára megalakul az erdélyi nyelvművelő és történeti kéziratokat kiadó két társaság. A rendek törvényt hoztak a nyelvművelő társaság érdekében, az uralkodó azonban nem erősítette meg. 1813-ban Döbrentey Gábor Kolozsvárt irodalmi és tudományos kört teremtett s 1814-ben megindítja az első tudományos folyóiratot az „Erdélyi Múzeum“-ot. 1819-ben meg is alakult az új társaság. Pénzalapot gyűjtöttek, alapszabályaikat azonban soha sem erősítették meg. A tisztán muzeumi gondolatot 1829-ben Bölöni Farkas Sándor fő kormánybiztos fogalmazó veti fel, de lemond tervéről, minthogy a vezető körök sokallották a tervezet pénzügyi kiadásait.

Az alapítás tulajdonképpeni kezdete 1841-ben.

Gróf Kemény József és Sámuel bejelentették Küküllő-megye rendjeinek abbeli szándékukat, hogy Gerendről beszállítják köz-

¹ A történeti adatok nagy része *Kelemen Lajos* tanulmányaiból van véve. 1. *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület múltja és jelenje*. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Tárai. Az Egyesület ötven éves jubileumára összeállította: Kelemen Lajos. 1909. Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület. 2. «*Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története*». Az EME ötven éves jubileumára Erdélyi Pál által szerkesztett *Emlékkönyv* 5—79 lapjain.

használatra könyvtárukat Kolozsvárra, minthogy azonban a megyegyűlés nem is tárgyalhatta a bejelentést, levelüket Kolozs megye rendjeihez nyújtják be. Az Erdélyi Híradó egész terjedelmében közli e bejelentést s azt mindenütt tetszéssel fogadják. Nagyajtai Kovács István röpiratban ismerteti a mozgalmat, mire gr. Gyulay Lajos levelében 1890 darabból álló ásvány gyűjteményét ajánlotta fel az alapítandó múzeumnak. Az 1842 június 21-iki kolozsvári országgyűlés tetszéssel fogadta a mozgalmat s újabb megajánlások történnek. Gr. Mikó Imre elnöklété alatt a gr. Kemény József tervezete alapján munkához kezdenek. 1842 december 23-án meghozzák az országgyűlési határozatot a múzeum és az országos tanácskozóterem és a nemzeti színház jókarba állítása ügyében. A múzeumra 100.000 forint költséget irányoztak elő. Kimondják a kolozsvári főtéri Bánffy-ház megvételét. A szászok azonban nem egyeztek bele, hogy a múzeum költségeire országos rovattal vessenek ki, mert a múzeum csak a magyar és székely nemzetek érdekeit szolgálja.

Különben is a szászoknak nem volt érdekük, hogy közös ilyenirányu akcióban résztvegyenek, hiszen ők már megtették az első lépéseket saját nemzeti kulturájuk emelésére. 1833-ban Szebenben megindították a „Transilvania“ honismertető folyóiratot, 1837-ben Brassóban Gótt megindította az ilyen irányu, de elmélyített „Siebenbürg. Wochenblatt“-ot s 1840-ben megalakult a „Verein für siebenbürgische Landeskunde“, a Bruckenthal Múzeum pedig már 1817 óta fennállott. A magyar ilyenmű mozgalom a szász honismeret jelszó alatt működő, de nemzeti célokat szolgáló egyesületet tartotta bizonyára szemelőtt s így nem lehet rossz néven venni, hogy a szászok nem akartak közös utakon haladni. (Az adatokra nézve lásd Teutsch püspök beszédét az Archiv des Vereins für S. Landesk. 1929 évf. 20. 1.)

Az országgyűlés tehát csak a magyarokra és székelyekre veti ki a rovattal, de tapintatból szászt is választott a felügyelő bizottságba, bár a szászok ez ellen is tiltakoztak. A szászok ellenvélemény-benyújtása következtében a törvény nem nyert szentesítést. Az ügy huzódik s csak 1845-ben kér egy királyi leirat terveket és helyszini rajzokat, az ügyet azonban agyonhallgatják. Az országgyűlés 1847 november 3-án és 9-én ismét felír e kérdésben, válasz azonban nem érkezik. 1848 május 30-án kimondják Erdély unióját Magyarországgal s így a múzeum-ál-

lítás az egyesült hazára hárult volna, ha közbe nem jönnek az 1848—49. évi forradalmi események és utánuk az abszolutizmus.

A tulajdonképpeni alapítás 1852-ben.

Kőváry László a muzeumnak egyesületi uton való létesítésére hívja fel a magyarságot „Erdély régiségei“ című műve bevezetésében. Szava azonban még nem talál meghallgatásra, de a kérdést új utra indítva, nagyban hozzájárul a muzeumügy felkarolásához és érleléséhez.

1854-ben Gr. Mikó Imre, ki már az 1841—43-i országgyűlésen tagja volt a „Rendszeres Bizottmánynak“, Debreczeni: „Kióvi Csata“-jának előszavában hangoztatja a muzeum szükségességét. Az ügynek lendületet az események adtak. Gr. Kemény József 1855-ben meghalt, végrendeletében úgy intézkedett, hogy míg Kolozsvárt az országos muzeumot felállítják, gyűjteményét a budapesti Nemzeti Muzeum kezelje. Gr. Kemény József özvegye nem törődött férje gyűjteményével s így azt a pusztulás veszélye fenyegette. Másrészt hirdette, hogy Szebenben a szászok „Landesmuzeum“-ot akarnak felállítani. Mikó akcióba lép, hogy a muzeumot tető alá hozza. Céljára felhasználja lapját, a *Kolozsvári Közlöny*-t, melynek kéthetenként megjelenő szépirodalmi és népszerű tudományos melléklete az „Erdélyi Muzeum“ címet viselte. Hogy a muzeum ügyét előbbre vigye, 1856-ban ennek céljára ajándékozta több mint 10 hold kertjét, 9 szobás villájával és melléképületeivel együtt. Ezen adomány országos lelkesedést vált ki. Miként Mikó 1874 március 12-iki megnyitó beszédében mondja, a muzeum egyesület terve több volt a gyűjtemények szervezésénél és a tudományos munka szándékánál. „Az élő nemzet keresett módot, hogy működhessék a saját java előmozdítására, keresett tért, melyen mozoghasson úgy, hogy ne adjon okot a gyanura a hatalomnak“.

A mozgalom felkeltette a Magyar Nemzeti Muzeum érdeklődését is, mely lépéseket tett az irányban, hogy a Kemény-féle hagyományt a saját számára megmentse, de már későn. Mikó írt a Nemzeti Muzeum igazgatójának az ügyek állásáról s erre maga az igazgató, Kubinyi Ágoston, is belépett az alapítók sorába.

1856 májusában Mikó szűkebb körben kidolgozza a szabálytervezetet s azt Bécsbe viszi. Gr. Esterházy Lászlóval és Gr. Toldalagi Ferencsel ezt egyenesen az uralkodó elé terjesztik.

A válasz már november 6-án megérkezett módosításokat kívánva. Herceg Schwarzenberg Károly kormányzó azonban biztosra veszi az egyesület felállításának engedélyezését s ezért megengedi a Kemény-féle gyűjtemény beszállítását Gerendről. Voltak aggodalmaskodók, mint gr. Teleki Domokos (és Hunyad megyéből is később), kik inkább el akarták halasztani a muzeum-alapítást, mert attól féltek, hogy a kormány az egyesületet három nyelvűvé akarja tenni. Mikó felvilágosítására ezen aggodalmak eloszlottak.

Közben az alapszabály tervét módosították s 1857 május 3-án megtartották a tervezett muzeum-egylet első közgyűlését, melyen Mikó indítványára az alapszabálytervezetet összhangba hozták a kormány kívánalmaival s az ügyek vezetését egy bizottságra bízták; a Kemény-féle gyűjteményt pedig az előbb említett engedély alapján Mike Sándor behozta Kolozsvárra s megbízott annak rendezésével.

1857 augusztus 12-én a helytartóság újabb iratok beküldését kívánta és kimutatást kért az eddig begyűlt pénzalapról. Majd egy évi halogatás után 1858 november 9-én ismét az iratok kiegészítését kívánta. Az 1858 november 25-i felterjesztés már kifejezésre juttatta, hogy sokan a halogatást nem akarásnak minősítik.

1858 végén Schwarzenberg meghalt s így növekedett az aggodalom, mert a helytartóban kétségtelenül a mozgalom egyik jóakarója veszett el. Az új helytartó, herceg Lichtenstein Frigyes, különös előzékenységből 1859 júniusában félhivatalosan értesítette a bizottságot a felterjesztésekre jött válaszról, de a válasz újabb kifogásokat talált. Csak Mikó önuralmán mulott, hogy a módosításokat ismét megejtették, még pedig úgy, hogy a kívánalmak teljesítése mellett a lényeg megmaradjon. Végre 1859 július 19-én jött a válasz, hogy az uralkodó táviratilag beleegyezett az Erdélyi Muzeum-Egyesület létesítésébe. A módosított alapszabályok 1859 szept. 8-án jóváhagyva visszaérkeztek. Ebben a jóváhagyásban az egyesület nyelvére vonatkozólag az áll, hogy azt az alakuló közgyűlés dönti el. Az alakuló közgyűlés hihetetlen lelkesedéssel, óriási érdeklődés mellett 1859 nov. 23-án nyílt meg a vígadó nagytermében. Jelen volt herceg Lichtenstein Frigyes helytartó is.

Az egyesület magyar jellege.

1. Az egyesület magyar jellegét kétségtelenül bizonyítja az alakuló közgyűlés, melyről felvett eredeti jegyzőkönyv¹ IV. szakasza szószerint a következőket mondja: „Az alapszabályok 38. §-a értelmében a nagyméltóságu elnök felszólítja a közgyűlést, határozza meg, milyen nyelvet használjon az egyesület mint hivatalos nyelvet belkormányzásában.

A közgyűlés indokolt határozata a következő: Miután az 1841/3. országgyűlésen a muzeum felállítására tett indítvány nemzeti irányban és értelemben lett elfogadva és törvényjavaslatba foglalva és az akkori alapítók is e szellemben tették áldozataikat, miután továbbá az ügy újabb felvételével is ez volt a vezérelv, az alapszabályok 38. §-a is ez irányt és értelmet nemcsak nem másítja meg, de az e szellemben tett régi alapítványok is az intézet alapjához vannak utalva, sőt annak határozottan kimondása a muzeum-egyleti közgyűlésnek van fenntartva, — megtekintvén azt is, hogy a muzeum-egylet tagjai csaknem mind magyarok és hogy e muzeum lételét feltételező újabb főalapítványok és adományok tevői kirekesztőleg magyarok és alapítványaikhoz határozott feltételül a magyar nyelv van kikötve, mindezeknél fogva a muzeum-egylet és ezáltal alapítandó muzeum alakulása jelen alkalmával ezenel közegyetértéssel meghatározza a közgyűlés, hogy a muzeum-egylet belkormányzásában, minden tanácskozásaiban, kiadandó havi vagy kötetlen füzetekben, ugy évkönyveiben a magyar nyelvet használja.

Bárha e határozat elfogadására a közgyűlés a legélelkenben nyilatkozott és ellennyilatkozat nem történt, mindazáltal a határozat annál ünnepélyesebbé tételére, hogy a legteljesebb akarathatványításnak annál szabadabb tér nyílják, a közgyűlés e határozatot feleslegesen még titkos szózatolásra is bocsátja, minek eredménye lőn, hogy a Gr. Lázár Miklós, Gr. Teleki Domokos, Gyárfás Domokos, Gr. Eszterházy Kálmán és Páll Sándor urak személyeiben kinevezett szózatolási bizottság jelentése szerint — a jelen volt 383 szózatoló kivétel nélkül mind a felső határozat és annak fentebbi szövege értelmében a *magyar nyelvre szavazott.*»

A szavazással az egyesület magyar jellege eldőlt. Össze-

¹ Az alakuló közgyűlés jegyzőkönyve nyomtatásban megjelent 1860-ban „Az Erdélyi Muzeum-Egylet Évkönyvei“ első füzetében.

hasonlítva az E. M. E. helyzetét az 1861-ben alakult román Astra-éval, az Astra nem volt e kedvező helyzetben, mert ott az alapszabály 34. §-a szerint a román nyelvet nem ismerők más nyelvet is használhattak, míg az E. M. E.-re nézve a királyi jóváhagyás a nyelvkérdés eldöntését minden kikötés nélkül az alakuló közgyűlésre bízván, ez az ott megejtett titkos szavazással 383 szavazó egyhangu akaratával a nyelvkérdést végleg eldöntötte. E kérdés tehát vita tárgya sem lehet, mert a magyar nyelv kizárólagos használatának biztosítása nélkül az alakuló közgyűlés nem mondotta volna ki az egyesület megalakítását.

2. Az 1841/43. országgyűlés határozottan magyar nemzeti muzeumot tervezett s a szászok éppen ezért nem fogadták el az országos kiadvást, mire az országgyűlés e rovatalt csak a magyar és székely nemzetekre vetette ki.

3. A szászoknak már 1840-ben megalakult a maguk „Verein für Siebenbürgische Landeskunde“-juk, a románység pedig a muzeum-egylet megalakulása után két évre 1861-ben hosszas küzdelem után megalakítja a maga „Astra“-ját, melyet a románység a muzeum-egylet megalakulása után még inkább sürgetett, hogy neki is meglegyen a többi itt élő nemzetek mintájára a maga nemzeti kulturális egyesülete. A román és szász közvélemény tehát szintén magyarnak látta a Muzeum-Egyletet, melynek megalapításában románok és szászok nem vettek részt, mert nem tartották azt a magukénak.

4. Az E. M. E. magyar jellege ellen azt szokták érvül felhozni, hogy az alapítók között van néhány nemmagyar nemzetiségű is. E tény azonban semmiképpen sem szolgálhat bizonyítékul a közös alapításra, hiszen természetes dolog, hogy miként ma sem vonhatják ki magukat a kisebbségek reprezentánsai a tisztán román jellegű intézmények alapításából, ugy a társadalmi kötelezettségek lehetetlenné tették, hogy pl. Br. Saguna András és Sterka Sulutz Sándor¹ kivonják magukat az E. M. E. alapításából. Érdekes azonban, hogy a Gr. Mikó Imréhez begyűlt és 1859 dec. 10-én Bányai Vitálnak jegyzékkel átadott adományok tevői között egyetlen nemmagyar nemzetiségű sem szerepel. Ebből önként adódik a következtetés, hogy nem a lelkesedés, hanem csak rokonszenvi, udvariassági vagy társadalmi kényszerérzés vezette őket, hogy e magyar társadalmi alakulás megtör-

¹ A neveket az eredeti beírás szerint idézem.

ténte után adományaikkal ők is belépjenek Különben itt is csak a viszonzóság elve érvényesült. Az „Astra“ tagjai között szintén vannak magyarok és németek, mégsem vitatta soha senki az Astra román nemzeti jellegét. Az „Astra“-ban idegen tiszteletbeli tagok: Gr. Csáky György, Kecskeméthy Aurél, a pesti „Sürgöny“ szerkesztője, dr. E. I. Tkalacz, a bécsi „Ost und West“ szerkesztője,¹ Gr. Mikó Imre 500 forinttal járult az alapításhoz, más tagok, kikről feltétlen biztos, hogy csak érdekből lettek az „Astra“ tagjai, még pedig 1910-ben is: Bartok Gyula mészáros Balázsfalva, Kampf Ferdinánd szabó Balázsfalva, Krafft C. W. könyvkereskedő Nagyszeben² stb. A társadalmi kötelezettségen kívül, mely a reprezentánsokat más nemzetiségek egyesületeibe való belépésre készítette, magukat az egyesületeket kényszerítette idegen tagok felvételére az abszolutizmus ama intézkedése, hogy a különben nemzeti egyesületeket csak úgy hagyta jóvá, ha abba idegen nemzetiségűek is beléphettek. Ma érthetetlen az abszolutizmus e rövidlátása s csak úgy magyarázhatjuk, hogy nem mert megtagadni a nemzeti tömörüléseket, mert erre maga is gyöngének érezte magát, viszont lehetőleg gyöngíteni igyekezett a nemzeti tömörülésekben rejlő erőt azzal, hogy más nemzetiségűek beléphetését is kikényszerítette. A nemzeti alakulások természetesen gondoskodtak róla, hogy egyesületük nemzeti jellegét semmi veszély ne fenyegetse. Az E. M. E.-ben, illetőleg az Astra-ban levő néhány idegen nemzetiségű tag semmi sem változtatta meg ezen egyesületek csaknem százszázalékos magyar, illetőleg román jellegét.

5. Az 1841/3. országgyűlés előtt és után egészen az egyesület tulajdonképpeni megalakulásáig az u. n. országos muzeum számára, mely különben szintén magyar nemzeti intézmény lett volna (lásd az előbb idézett 1859 novemberi jegyzőkönyv IV. §-át), a megajánlott dolgok közül a Kemény József-féle gyűjteményen kívül, melyet Herceg Schwarzenberg helytartó a jóváhagyás reményében már 1857-ben az egyesületnek adott át, egyébként is alig jött be valami. A Gr. Kemény Sámuel-féle gyűjtemény sokat szenvedett, mert a gerendi kastélyt 1848 nov. 28-án megrohanta a románság, gyűjteményeit részben megsemmisítette, okmányait részben összetépte, sárba tiporta és

¹ „Actele privitoare la notirea și înființarea Asociațiunei Transilvane...” Sibiu, 1862. 73—74. lapjain.

² Transilvania. Număr jubilar. 1861—1911. 505. és 528. lapjain.

szétvitte. Alig maradt valami belőle épen.¹ E gyűjteményből 38 kötet kézirat és okmány másolat került be. Egyébként ez sem volt tulajdonképpen adomány, mert Gr. Kemény Sámuel az E. M. E. alaptökéjéből vett kölcsön és így adósa volt az E. M. E.-nek, mely adósságot az egyesület az említett hagyatékkal számolt el. Lészai Dániel felajánlott érem és régipénz gyűjteményéből egy 1849 nyarán hozzá beszállásolt orosz tiszt valamennyi réz- és bronzéremet eltulajdonította. Gyulay Lajos 1890 drb. ásványgyűjteményét az 1848-as forradalom alatt szétdúlták s belőle semmi sem került be. Gr. Teleki József megajánlott dolgait nem adta be s halála után gyűjteménye a M. T. Akadémiához került. Zeyk János 1500 kötetes könyvtárát csak 1859 után – tehát már az Erdélyi Múzeumnak – megdézsmálva adta be.

6. 1848-ig tehát, mikor az országos muzeumi mozgalmat lezártnak tekinthetjük, csak a következő dolgok kerültek be: Goró Lajos őrnagy párszáz drb. könyvgyűjteménye és Tizian „Danae“-jának másolata, valamint 40 magyar aranyat nyomó különböző aranypénz. Reinbold Ignác római régiségekről való saját rajzai egy füzetkében, Ágota Lajos festő tanár három képe, köztük Vörösmarthy és V. Ferdinánd. Gr. Gyulai Lajos megajánlott 2000 drb.ból álló ásványgyűjteményéből összesen 216 ásvány és egy réz érem érkezett be.

7. A gyűjtemények egy tekintélyes részének adománya az egyesület magyar jellegéhez van kötve s ha a magyar jelleg megszűnnék, a gyűjtemény részeit szétvinnék. A hatalmas Eszterházy érem és régipénz gyűjtemény említésén kívül, mely külön való kezeléshez és magyar jelleghez kötötten 1861-ben érkezett le Bécsből, a legrégebb alapítók közül az „Erdélyi Múzeum-Egylet aláírási jegyzőkönyve“ alapján vázlatosan ide iktatom azon adományozók lajstromát, kik adományaikat a múzeumnak Kolozsvárt való felállításához és „kizárólagos magyar bel-szervezetéhez“ kötötték. Ilyenek: Br. Bánffy János² (1.000 frt), Br. Bánffy Zsigmond (500 frt), Gr. Bethlen Domokos (régiségek, okiratok, könyvek és 2.000 frt), ifj. Gr. Bethlen Ferenc (1.000 frt), ifj. Gr. Bethlen Ferencné (1.000 frt), id. Gr. Bethlen Gábor

¹ Szilágyi Sándor „Az erdélyi múzeum előzményei“. Budapesti Szemle 1859. évi. VII. 345. l.

² E saját összeállítású névsorban a neveket az eredeti beírás szerint idézem.

(500 frt), Gr. Bethlen Kamilló (500 frt), Gr. Bethlen Károly (1.000 frt), ifj. Gr. Bethlen Pál (1.000 frt), ifj. Gr. Bethlen Pálné (1.000 frt), ifj. Gr. Bethlen Sándor (1.000 frt), ifj. Gr. Bethlen Sándorné (1.000 frt), Biró Lajos (100 frt), Br. Bornemisza Lipót (500 frt), dr. Csiki Sámuel (évi 5 frt), Gr. Eszterházi Antal (500 frt), Gr. Eszterházi Kálmán (500 frt), Fejér Márton (100 frt), Ferenczi Károly (évi 5 frt), Gyárfás Domokos (100 frt), Gr. Gyulai Lajos (2.000 drb.-ból álló ásványgyűjtemény és két izben összesen 4.000 frt), özv. Gr. Heller Jánosné szül. Kleisch Zsuzsanna (urvacsorát ábrázoló gyöngyház-faragvány, arany- és rézérmekek és 1.000 frt; ellenkező esetben a kolozsvári magyar nemzeti színházra száll), Br. Jósika Sámuel (10.000 frt), ifj. Kemény Domokos (100 frt), Br. Kemény György (500 frt), özv. Kemény Miklósné (100 frt), Br. Kemény Pál örökösei és özvegye (400 frt), Gr. Kemény Sámuel (néhai atyja 1841/3-i ajánlatán kívül 10.000 frt), Klein Frigyes (100 frt), Kolozsvár város (5.000 frt), Gr. Kornis Albert (500 frt), Gr. Kornis Ferenc (könyv és 500 frt), Gr. Kornis Sámuel (500 frt), Gr. Lázár Miklós (154 könyv, 150 arany-, ezüst-, rézpenz és 500 frt), Macskási Klára gr. Lázár Miklósné (32 régi pénz, pecsétnyomó és 100 frt), Macskási Rózália (évi 5 frt), Mara Károly (ezüstpenz és évi 5 frt), Mara Miklós (évi 5 frt), Maros-Vásárhely községe (1.000 frt „csak a kamatját fizeti, míg az intézet a nemzet kezében lesz és nem fordítják más, mint muzeumi célra“), Máriaffy Albert (mamut térdcsont és 500 frt), Gr. Mikes Károly (500 frt), Nagy Elek (7 arany-, 15 ezüstérem, XVII. századbéli jegyzőkönyv a kolozsvári jegyzőktől vezetve és 500 frt), Deési Pataki József (kövület, 5 régi ezüstpenz és 100 frt), Páll Sándor (100 frt), Székely Dávid (100 frt és évi 10 frt), id. Gr. Teleki Domokos (5.000 frt), özv. Gr. Teleki Lajosné (1.000 frt; ellenkező esetben fele a kolozsvári, fele a sárospataki ref. egyházközségeknek), Gr. Teleki Miklós és neje Simén Klára (1.000 frt; ellenkező esetben a marosvásárhelyi ref. kollégiumnak), özv. Gr. Teleki Pálné szül. Macskási Klára (511 könyv, 8 római kő és 100 frt), Tisza László (egy pár egyiptomi kőszáli kecske szarva és 500 frt; ellenkező esetben a pénz a Gazdasági Együletet, a szarvak a helybeli ref. iskolát illetik), Gr. Toldalagi Ferenc (500 frt), Gr. Toldalagi Viktor (500 frt), Ujfalvi Sándor és neje Lészay Juliánna (5.000 frt), Weér Farkas (500 frt), Zeyk Károly (aranyérem, 7 ezüstérem és 100 frt), Zeyk Miklós (100 frt.)

A fenn közölt — nem teljes — névsor az alapítás előtt vagy közvetlen utána következő adományokat tünteti fel és csak azokat, melyek határozottan a magyar jelleghez vannak kötve. Ahol nincs feltüntetve a külön rendeltetés, mindenütt az utódokat illetik az adományok, ha az Egyesület és Múzeum magyar jellege megszűnne. A közölt névsorból az is kitűnik, hogy az „országos múzeum“-ra tett alapítványok közt is szerepelnek olyanok, melyek kikötik a magyar jelleget (pl. Gr. Gyulai Lajos ásványgyűjteménye, mely különben csak igen kis részben érkezett be és a 4.000 frt pénzádómánya, mely bejött.) Ugyanezen időkből vannak még oly adományok, melyek alapító levelei nem kötik ki ugyan határozottan a magyar jellegét, de burkoltan bennük foglaltatik.

8. A levéltár legnagyobb része családi levéltár lévén, bizalmas természetű és kikötötten csak megőrzésre és magyar kezelésre adattak be.

9. Több olyan vásárlás történt az E. M. E. részéről, hol az eladó kikötötte magának az eladási áron való visszavásárlás jogát. Ezek közül már többen akartak jogaikkal élni s csak az egyesület vezetőségének rábeszélésére állottak el egyelőre ezen szándékuktól. (Pl. a dévai ref. egyházközség.)

10. Vannak továbbá ideiglenes letétek, melyeket bármikor visszavehetnek. (Pl. a kolozsvári róm. kath. egyházközség letétje.)

11. Végül az egyesület magyar jellegét kategorikusan határozza meg az alapszabály 1. §-a, mely szószerint így szól: „Az egyesület célja az 1841/3. évi Erdélyi Országgyűlésen elhatározott és 1859-ben Kolozsvárt megalapított Erdélyi Nemzeti Múzeum főtartása, továbbfejlesztése, gyűjteményeinek tudományos földolgozása, a tudományok nevelése, a honismeretnek és általában a magyar tudományosságnak előmozdítása.»

II. A magyar állammal való jogviszony.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1872-ben kötött először szerződést a magyar kir. vallás és közoktatásügyi minisztériummal a kolozsvári egyetem felállításakor. E szerződést megújították 1894 június 1-én és mindkét részről jóváhagyták 1895-ben. Lényegesebb pontok:

Az 1. pont: „A múzeum-egylet a maga jelen önállását és önkormányzatát a felsőbb helyen megerősített alapszabályai ér-

telmében jövőre is a maga teljes épségében sértetlenül fenn-tartja, vagyonát önállóan kezeli, gyűjteményei fenntartásáról, gyarapításáról függetlenül rendelkezik, azonban összes gyűjteményeit, tulajdonjoga fenntartása mellett, a kolozsvári m. kir. Ferenc József tudomány egyetem használata alá bocsátja, a következő feltételek mellett . . .“

8. pont : „A szerződés érvényben marad mindaddig, ameddig Kolozsvárt a Magyar Kir. Ferenc József Tudományegyetem fennáll.“

9. pont : „Arra a nem remélt esetre, ha valamikor olyan körülmények állanak be, amelyek e szerződés felbontását parancsolnák, a fenn körülírt szolgálmányok megszűnnek, mindenik szerződő fél a maga gyűjteményeit és minden tulajdonát a maga kezelése alá veszi és a muzeum-egylet köteles ez esetben egy év alatt könyvtárával és minden gyűjteményeivel az egyetemi helyiségeiből kiköltözni, a kert azonban az 5. pont kikötésének épségben tartása mellett (a kertnek az állam részéről való felhasználhatása, a Mikó-émlék karban tartása stb.) az állam tulajdonában marad, az állam pedig a tulajdonjog átengedése viszonzásául köteles lesz akkor a muzeum-egyletnek egy olyan önálló épületet vagy könnyű szerrel önállóvá tehető épületrészt teljes tulajdonjoggal feltétlen birtokába adni, amelyben a muzeum könyvtára és gyűjteményei a muzeum tudományos és közművelődési céljainak megfelelő módon elhelyezhetők és felállíthatók lesznek“.

A fenti szakaszok alapján a szerződés tehát megszűnt, de az egyesület hajlandó szerződéses viszonyba lépni — tulajdonjoga fenntartása mellett — a román kormánnyal is.

Az E. M. E. a magyar államtól a bérszerződésben 1872-ben kikötött „5000 osztrák értékű forint“ bérösszegezen kívül 1906 és 1907-ben nem rendszeresítve, 1908-tól pedig rendszeresítve kapott nagyobb államsegélyt, azonban annak kikötésével, hogy ezen államsegélyekből vásárolt tárgyak az egyesület tulajdonába mennek át. A magyar állam semmi jogigényt nem támasztott az államsegély ellenében. Az utolsó magyar államsegély kiutalása 1918-ban, az utolsó bérfizetés 1919 elején történt. A magyar impérium megszűnésével elmaradtak. Román részről 1919 június 8-án a bérösszeg kiutalását is megtagadták. A szerződés tehát ipso facto megszűnt.

III. A román kormányhoz való viszony.

A román kormány 1919-ben erőhatalommal vette birtokába és tartja birtokában az E. M. E. tárait és gyűjteményeit. Az egyesület vezetősége 1920. év folyamán először s azóta állandóan sürgette jogi helyzetének rendezését, minthogy az egyesület vezetősége megszűntnek tekintí a m. kir. kormánnyal kötött szerződést és pedig a következő alapon :

1. a magyar impérium megszűnésével az egyik szerződő fél elvesztette a lehetőséget, hogy a szerződésben kikötött feltételeket teljesíthesse,

2. a szerződés a táraik és gyűjtemények használatát kimondottan a „Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem“ javára biztosította,

3. bár a román kormányok azt hangoztatják, hogy mint jogutóddal, a román állammal szemben is fennáll a szerződés, annak feltételeit nem teljesítették (az egyesület eme jogutódlást nem ismeri el),

4. a román kormány a mai napig különben sem teljesítette az általa érvényben lenni állított szerződésben kikötött bérösszeg fizetését sem.¹

Az egyesület memorandumjaira hosszú ideig feleletet sem kapott, csak 1926-ban küldte ki a minisztérium először Z. Păclișanu vezérigazgatót a tárgyalások felvételére.

E tárgyalásokon a román kormány kívánsága a következő volt:

1. Az összes általános tudományos értékű gyűjtemények az

¹ A román kormány 1924-ben két ízben utalt át Ugron István elnök címére nagyobb pénzösszeget és pedig egyszer 55.000, másodszer 30.000 lejt. Az elnökség és választmány nem ismervén e küldemények rendeltetését és azon álláspontra helyezkedvén, hogy a szerződés megkötéséig semmiféle segélyt nem fogadhat el, mindkét összeget külön-külön betéti könyvvel a nem fizetett bérösszegek ellenértékfedezetéül letétként a kolozsvári Erdélyi Bankba helyezte el s azok mai napig nem szerepelnek az Egyesület számadásaiban. Egyébként elnökség kérdésére a minisztérium azt felelte ezen összegekre vonatkozólag, hogy azok mint a többi muzeumoknak segélyként küldettek, anélkül hogy valamilyen kötelezettséget jelentenének. (No. 27614/1924. „Domnule Președinte. Referindu-ne la adresa D-voastră No. 17/1924, avem onoare a vă răspunde, că suma ce vi-s'a acordat, a fost dată ca subvenție ca la celalalte muzee, fără ca prin aceasta să se înțeleagă un anumit angajament al Ministerului față de Muzeul Ardelean.“)

egyetem tulajdonába mennek át. Az egyetem tulajdonába mennek át, tekintet nélkül minőségükre mindazon gyűjtemények, melyek az Erdélyi Országos Muzeumnak adományoztattak.

2. Azon tárgyak és könyvek, valamint okiratok, melyek tisztán magyar vonatkozásúak, az Erdélyi Muzeum-Egyesület kizárólagos tulajdonában és szabad rendelkezése alatt maradnak.

3. A tárgyak minősége tekintetében keletkező vitákat választott bíróság fogja eldönteni.

4. Ugy az 1. mint a 2. alatt említett gyűjtemények nyilvánosak lesznek, bárki által használhatók az illető szabályzatokban meghatározott módon és időben.

Az E. M. E. részéről kiküldött tárgyaló bizottság feltételei voltak:

1. A tulajdonjog fenntartásával a kolozsvári román kir. egyetem kizárólagos használatára és kezelésére bocsátja az állat-, növény- és ásványtárat és a régiségtárból a népvándorlás előtti időre vonatkozó részt ellenőrzési jogának fenntartásával 30 évre szóló bérleti szerződés mellett évi 10.000 arany lej ellenében, mely összeg papirlej értéke évenként volna megállapítandó.

2. Saját kezelésbe kívánja venni a könyvtárat, okmánytárat, levéltárat, kéziratát és a régiségtárnak a népvándorlás korától kezdődő időre vonatkozó részét, valamint a képtárat és éremtárat.

3. Ugy a saját kezelésbe veendő, valamint a bérbeadandó táruk és gyűjtemények a tudományosság és nyilvánosság számára hozzáférhetővé teendők és jelenlegi elhelyezésükben hagyandók. Természetesen, ha a román kormány mindezek részére idővel új épületet emelne, ezek ezen új épületben volnának elhelyezendők.

4. A saját kezelésbe veendő gyűjtemény és tárrészek az egyesület által kinevezendő és felügyelete alatt álló tisztviselő és szolgálta által kezelendők, fizetésüket és járandóságukat az állam biztosítja.

5. Az egyetem kezelése és használata alá veendő gyűjtemények és táruk ellenőrzése tekintetében a tárgyaló bizottság az egyesület által kinevezendő aligazgatói állás szervezését tervezte, de belátva az ezzel járó nehézségeket és esetleges összeütközéseket, 1926 nov. 27-iki memorandumában az ellenőrzést kizárólag úgy kívánta gyakorolni, hogy évente 3 tagból álló szakértő bizottság végezze az ellenőrzést.

Az 1926 nov. 27-iki memorandumra a minisztérium 1928

junius 22-iki keltezésű átiratában mint feltételeinek „maximumát“ a következőket közli :

1. Intéztessenek el előzőleg az E. M. E.-be való beiratkozásra szóló azon tagsági kérések, melyeket több tiszteletreméltó személy adott be, akik az ország kulturális életében fontos helyet foglalnak el.

2. Biztosítsanak az egyetem és a gyűjtemények vezető professzorai számára, valamint a könyvtárigazgató számára a jelenleg érvényben lévő alapszabályokban (1905. alapsz.) meghatározott jogok.

3. Biztosítsák az egyetem és az Egyesület között és fordítva a beszédben és levelezésben az állam nyelvének használata. A választmány- és közgyűlések jegyzőkönyvei román és magyar nyelven fognak felvétetni.

4. Az érvényben lévő alapszabályok 10. szakasza változatlanul fenn fog tartatni (10. §: „Az egyesület tagja lehet minden tiszteséges honpolgár, férfi és nő, 11 – 18. §§-ban meghatározott feltételek alatt. A fölvetelt a jelentkezés vagy ajánlás alapján a választmány határozza el“).

5. A bérösszegeből, melyet az állam az Egyesületnek fog fizetni, 10.000 lej a választmány rendelkezésére fog állani az egyesület adminisztrációs költségeinek fedezésére, a maradék megfelelő részletekben egyenesen a táraknak fog adatni az illető gyűjtemények fenntartására.

6. A gyűjteményeknek az Egyesület részéről való ellenőrzése együtt fog történni egy miniszteri és egy egyetemi kiküldöttel.

Az egyesületnek lesz egy román ale'nőke és titkára.

Az egyesület kérésére az 1926-os alapon 1929 márc. 17-én indulnak meg újra a tárgyalások az E. M. E. részéről kiküldött tárgyaló bizottság és Z. Păclișanu vezérigazgató között. *Ekkor az E. M. E. a következő feltételeket terjesztette elő :*

1. Állami kezelésbe adjuk évi egy arany ellenében az összes természettudományi tárakat egészen (vagyis állat , növény- és ásvány-tár) és a régiségtárból a prehistorikus, egyiptomi és római anyagot.

2. Bérbe adjuk : a könyvtár törzsanyagát, a hirlapirodalom törzsanyagát, (vagyis 1850-től napjainkig), a régiségtárból a népvándorláskori anyag első részét a magyar honfoglalás idejéig, a képtár általános művészeti részét és a néprajzi gyűjteményt.

3. Saját kezelésben tartjuk meg: a könyvtárból a régi magyar könyvtárt, a régi magyar hirlapgyűjteményt 1850-ig, az unikumokat, ősnymtatványokat, halotti beszédeket, gyászjelentéseket és szinlapokat, a levéltárat és kéziratárát (a román vonatkozású szláv nyelvű és román nyelvű anyagot odaadjuk), a levéltár kézikönyvtárát (mely kiegészítendő pl. a Monumentákkal), az éremtárból a közép- és ujkori anyagot, az arckép gyűjteményt, a régiségtári anyagot a magyar honfoglalás idejétől napjainkig.

4. Öt évig összes gyűjteményeinket, tehát a saját kezelésbe veendőket is, jelenlegi kezelésben hagyjuk.

5. Ezen öt év alatt az állam köteles a gr. Mikó Imre féle telek értéke ellenében a szerződés szerint a Muzeyumnak építésre megfelelő ellenértéket adni.

6. Az elmaradt tíz évi bérösszeg fejében az állam fizet 3 millió lejt.

7. Míg a gr. Mikó Imre-féle telek ellenében az állam az Egyesületnek megfelelő ellenértéket ad, ennek ellenében és bérösszegként fizet évi egy millió lejt.

8. Az állam elismeri az Egyesület magyar jellegét s hozzájárul ennek megfelelőleg az alapszabályok megfelelő megváltoztatásához.

9. A bérbeadott gyűjtemények 1—1 igazgatója szakkérdésekben a választmányban tanácskozási joggal bír.

10. Az egyesület tagjainak minden külön díjfizetés nélkül a szokott keretek között szabad látogatási joga van az összes tárukba.

11. Az Elnökségnek az Egyetemi Könyvtár épületében egy szoba biztosítatik.

12. A leltározás és minden ezzel járó költség az államot terheli, ugyszintén a szerződéssel járó költségek és illetékek.

Bár a miniszteri kiküldött ígérte a közölt feltételek melletti biztos megegyezést, az Egyesület eddig nem kapott hivatalos választ.

Informatív jellegű tárgyalás folyt dr. Moldovan Valér alminiszter ur és a tárgyalóbizottság közt 1930 ápr. 5-én.

Az Egyesület 3007—1926 számú doszárszámmal elismert jogiszemélyként működik az 1905-ös alapszabályok alapján. Az alapszabályok betartásának ellenőrzésére a minisztérium 1925-ben kormánybiztost nevezett ki az Egyesület mellé.

Az 1926-os tárgyalásokon a min. kiküldött megjegyezte, hogy az Egyesület felosztható lenne, minthogy nem tartotta be az alapszabályokat, pl. nem tartott az előirt időben választmányi közgyűlést. A felosztatásra nézve azonban az alapszabályok 63. §-a így intézkedik: „Az Egyesületet abban az esetben, ha az alapszabályok ellenére működik, a kormány, amennyiben további működésében az *állam vagy a tagok vagyoni érdekeinek veszélyét* látja, haladéktalanul fölfüggeszti s az elrendelendő vizsgálat eredményéhez képest vagy föloszthatja, vagy az alapszabályok pontosabb megtartására, különbeni felosztatás terhe alatt, kötelezheti. Épp így az 1924-es jogiszemélyiségekről szóló román törvény sem nyújt semmi törvényes alapot a felosztatásra, különben is, eltekintve a sürgősség esetétől, a felosztatás csak birói uton történhetik. Az Egyesület jogi helyzetének nemrendezésével maguk a kormányok akadályozták az Egyesületet teljes aktivitásának kifejtésében. Eltekintve attól, hogy az állandó veszedelem, mely a jogtulajdon kérdésében az Egyesületet fenyegette, nagy depressziót idézett elő a lelkekben, az állandó ostromállapot is szinte a megakadályozásig megnehezítette a gyűlések szabad tartását. Az Egyesület ez ellen ismételtlen tiltakozott. Az ostromállapot csak a Maniu-kormány idejében szűnt meg. Különben alapszabályai követelményének megfelelőleg az „Astra“ sem tartott pl. 1873-ban közgyűlést. (L. Transilvania 1861 – 1911 jubileumi száma 387. oldal, összeállította O. Goga.)

Az Egyesületnek mindig voltak elenyészően kis számban román tagjai is, kik az Egyesület céljait magukévá tették valamilyen okból. Az impériumváltozás után a román tagok száma megnövekedett. Jelenleg az Egyesületnek a következő román tagjai vannak: *igazgató tagok* (feltéve, ha a városok és vármegyék mind román képviselőket küldenek ki: Dés (képv. dr. Motogna V.), Kolozs vm., Kolozsvár város (képv. dr. Stanciu V.), Marosvásárhely (képv. dr. Dragomir S.), Szamosujvár, Torda (képv. Suciú P.), *alapító tagok*: Brassó vm., Felsőbánya, Háromszék vm., Nagybánya (képv. dr. Pop Traian), *rendes tagok*: dr. Blaga Aurél, dr. Borza Sándor, dr. Drăganu Miklós, dr. Ghiúbu Oniúifor, dr. Haűegan Emil, dr. Lăpădatu János, dr. Macaveiú József, dr. Moldován Gergely, Nagyváradi városi könyvtár, dr. Negrea Kamil, dr. Nemes Simon, Păcliűanu Zenovie, dr. Péter Teofil, dr. Pop Viktor, dr. Puűcariú Sextil, dr. Racoviűta Emil, dr. Tatar Coriolan, összesen 26.

A szerződés és ennek következtében az alapszabály szerint a választmánynak tagjai a tárigazgatók. Azonban tekintettel arra, hogy a szerződés a román kormánnyal nincs megkötve, a tárigazgatók tulajdonképpen csak azért hivatnak meg, mert az 1905-ös alapszabály alapján kell működni, tehát hatalmi ténykedés folytán. Különben is az egyesületnek csak öt tára lévén – a későbbi tármegosztásokat nem is jelentették be és nem kérték az Egyesület jóváhagyását – csak 5 tárigazgató jogosult résztvenni a választmányban, de elkerülendő a surlódásokat, az Egyesület meghívja mind a 7-et. A szerződés megkötésekor ezt is rendezni kell.

1925-től kezdve állandóan a román tagok tömeges felvételét sürgetik. 1925 decemberében dr. Borza S. rendes tag és növénytári igazgató 85, nagyrészt Kolozsvárt tartózkodó és az egyetemmel kapcsolatban levő román nemzetiségű intellektuel tagfelvételi kérését jelentette be az Egyesület vezetőségének. A majorizálási szándék nyilvánvaló.¹ Azonban az Egyesület él az alapszabályokban (10. §) biztosított jogával, t. i. a választmány maga dönt a tagfelvételről, s nem tartozik indokolni, hogy kit vesz vagy nem vesz fel. A dr. Borza professzortól ajánlott tagokra nézve az 1928 jan. 4-iki választmányi ülés magáévá tette az akkor utoljára elnöklő Br. Mannsberg Sándor véleményét, hogy az Egyesület más magyar egyesületek és társadalmi alakulatok példája alapján félvén a majorizálástól, e kérdést csak a kormánnyal való viszony rendezése után dönti el személyenként. Magukra az ajánlott tagokra volna kellemetlen a biztos leszavazás s ezért az Egyesület elvi álláspontot foglal el, kerülendőnek tartva a kérdés kiélezését, bár román részről a kérdés eldöntését állandóan sürgetik a viszony feszültté tétele árán is.²

Az impériumváltozás óta az Egyesület életében háromszor fordult elő olyan súlyosabb természetű körülmény, mely az

¹ Lásd: Dr. Al. Borza „Problema Muzeului National al Ardealului.” Cluj. 1925. 23. 1. Számol azzal a lehetőséggel, hogy az E. M. E. elveszitheti magyar jellegét, ha a románok nagy számban lépnek be az Egyesületbe „(. . . chiar dacă aceasta (Societatea episcopă) prin intrarea unui mare număr de Români și-ar pierde caracterul maghiar, pe care ea și-l revendică.”

² Az 1929 január 14-iki választmányi ülésről a tárigazgatók emiatt kivonultak s azóta nem jelennek meg az üléseken. 1930 január 9-én pedig az Ásványtár igazgatója azon indokolással nem fogadta a közgyűlés által kiküldött vizsgáló bizottsági tagokat, hogy a választmány nem veszi fel a tagok közé a jelentkezett románokat.

Egyesület nyugodt működését hosszabb-rövidebb ideig megbénította. Az első ilyen alkalom az 1924-ben közgyűlésileg végrehajtott alapszabálymódosításkor adódott. Ugyanis a közgyűlés a változott viszonyokhoz kívánván alkalmazkodni, az alapszabályt több tekintetben módosította s azt jóváhagyás végett beterjesztette a kolozsvári törvényszékhez, feltüntetvén a címlapon, hogy „módosított alapszabály“. E ténykedést alapszabályhamisításnak minősítették s eljárást indítottak a vezetőség ellen. Az eljárás természetesen igazolta a vezetőség jóhiszeműségét, de nem maradt hatás nélkül s az Egyesület kulturműködése súlyosan érezte a tagok elkedvetlenedését.

A második eset még inkább hozzájárult a tagok elfásulásához. Ugyanis 1925 elején az elnökség háromévi működése után a minisztérium értesítést küldött, hogy ábránfalvi Ugron István elnököt, dr. Papp József és Gr. Teleki Árvéd alelnököket nem terjesztheti fel királyi megerősítésre. Hiába fejtette ki az Egyesület, hogy az alapszabályok 20. §-a, mely ezt megköveteli, az abszolutizmus maradványa és I. Ferencz József életében csak loyaltásból nem változtatták meg az 1867-es kiegyezés után e szakaszt, azonban az ő halála után 1918-ban, de még az impériumváltozás előtt a választmány kimondotta a kérdéses szakasz módosítását. A közbejött események azonban nem engedték meg az alapszabálymódosítást. Hiába hivatkoztak arra is, hogy a megerősítés megtagadása még nem fordult elő az Egyesület életében. Új elnökséget kellett választani.

1930-ban megisméltódott a királyi jóváhagyásra való felterjesztés megtagadása. Ez alkalommal az 1929 december 15-én tartott rendkívüli közgyűlésen alelnökké választott Br. Jósika János és dr. Róth Hugó alapító tagoktól tagadja meg a jóváhagyásra való felterjesztést az 1930 március 18-áról keltezett miniszteri irat minden indokolás nélkül. Pedig a jogiszemélyiségekről szóló törvény alapján a törvényszék a bejegyzést meg ejtette s ennek hirdetése megtörtént a *Monitorul Oficial*-ban is. Az 1930 március 31-i választmányi ülés e tekintetben érdemben még nem döntött, hanem utasította a tárgyalóbizottságot, hogy a kilátásba helyezett közeli tárgyaláson kísérelje meg e fenti döntés kedvező megváltoztatását. A tárgyalóbizottság kérte dr. Moldovan Valér miniszter ur közbejárását, hogy elkerülhető legyen az a látszat, mintha a minisztérium akadályozni akarná az Egyesület nyugodt működését. Az Egyesület mindenképen óhajtja a megegyezést s csak kulturhivatásának kíván élni.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület eddigyi kulturteljesítménye.

Az E. M. E. tudományos eszközei : szakosztályok és gyűjtemények.

A *szakosztályok* a következők : 1. Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály. 2. Természettudományi szakosztály. 3. Orvostudományi szakosztály. 4. Jog- és társadalomtudományi szakosztály (1906 óta).

A *gyűjtemények* a következők : *A)* Könyvtár (nyomtatványok, hirlapok, kéziratok és oklevelek gyűjteménye. *B)* Érem- és Régiségtár (történeti és élnéprajzi-, művészettörténeti és művészeti tárgyak gyűjteménye). *C)* Állattár (összehasonlító alaktani, rendszertani és az állati életet a természet háztartásában feltüntető gyűjtemények). *D)* Növénytár (összehasonlító alaktani, rendszertani és a növényi életet a természet háztartásában feltüntető gyűjtemények ; virágtalan és virágos növények szárított gyűjteménye). *E)* Ásványtár (ásványtani, földtani és őslénytani gyűjtemények).

Céljainak megvalósítására az impériumváltozás előtt anyagi eszközök birtokában az Egyesület széleskörű munkásságot fejtett ki : 1. szaküléseket tartott ; 2. a szakosztályok munkálatait szakfolyóiratokban adta ki ; 3. tárait a nagyközönség számára meghatározott módon díjtalanul megnyitotta ; 4. a táraikat illető tudományszakokból népszerűsítő és szakelőadásokat tartott ; 5. a táraikban folyó tudományos munkásság eredményeit időközi nem kötött kiadványokban, majd folyóiratokban tette közzé ; 6. vándorgyűléseket tartott feldolgozva a vándorgyűlés helyének monografiáját ; 7. évkönyveket adott ki ; 8. alkalmi kiadványokat adott ki ; 9. tudományos munkákat adott ki ; 10. pályadíjakat tűzött ki.

A világháború csökkentette, az impériumváltozás ugyszólván megakasztotta az Egyesület működését. Az Egyesület anyagi erőforrásai kiapadtak. Alapjai elértéktelenedtek, a régi nyolc és négy koronás rendes, illetőleg pártoló tagdíjak helyett szedett nyolc és négy lejes tagdíjak alig fedezték a beszédés költségeit. Az államsegély megszűnt, a táraik használatáért járó bérösszeget az állam ma sem fizeti, egyetlen jövedelmi forrása, a Gr. Wass Otilia-féle ház, éveken keresztül alig hozott annyit, hogy magát az épületet fenntartsa, ugyanis a lakások egy részét lerekvirálták,

másrészét régi lakók birták minimális bérekért. 1919-ben egymásután szűnnek meg az Egyesület folyóiratai.

Az Egyesület működésének egyetlen tere maradt: népszerű és szakelőadások tartása. Bár az állandó ostromállapot az előadások tartását is megnehezítette, az impériumváltozás után tartott népszerű előadások száma meghaladja a kétszázat, a szakelőadások száma száz körül van. Sajnos, még gondolni sem lehetett arra, hogy a tudományos munkálkodást a nyomtatásban való kiadással ösztönözzék. Sokáig még az előadások sorozata sem jelenhetett meg nyomtatásban az anyagiak teljes hiánya miatt. Csak a folyó évben jutottunk el oda, hogy a nyomtatott betű erejét állítsuk ismét az Egyesület céljainak szolgálatába az „Erdélyi Múzeum“ felelevenítésével. A régi számos folyóirat helyett ezidő szerint csak egyetlen folyóiratról lehet szó, mely főlapjában elsősorban a szellemtudományokat szolgálja, mellékleteiben pedig a természettudományokat és orvostudományt.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület multjáról a közvélemény is megállapította, hogy tényező volt Erdély kulturális emelésében. Célját a tudomány sokoldalú művelésével és népszerűsítésével teljesítette,¹ hatalmas gyűjteményeivel lehetővé tette, hogy Kolozsvár egyetemi városa legyen, mert az Egyesület gyűjteményei nélkül aligha itt állították volna fel 1872-ben az egyetemet. Az Egyesület vezetősége továbbra is a köz használatában kívánja hagyni gyűjteményeit, csupán az alapítók intencióival és saját lelkiismeretével nem kíván ellentétbe jönni, midőn a társak tulajdonjogához tántoríthatatlanul ragaszkodik. Az Egyesület jelenje és közelmultja a kifelé és befelé folytatott és folyó küzdelmek sorozatát mutatja. Az Egyesület jogi helyzetének rendezése és a lelkek önmagukratalálása azonban e meddő küzdelmek helyébe a tudományért folyó küzdelmet kell hozza, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület a magyar tudományosságon keresztül az általános tudományosság építésében zavartalanul vehesse ki részét.

¹ Lásd dr. Al. Borza idézett tanulmányát is. 14. 1.

